

ὅτι εἰς τὸ Β' χ/φον παραλείπεται ἡ φράσις: εἰς τὴν Πόλιν (Β', σ. 122).

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 112 (Β', σ. 167) θαῦμα ἀναφέρεται περὶ μοναχοῦ ἐν Φρυγίᾳ ὁ ὁποῖος « ἐπὶ εἴκοσι καὶ τρία ἔτη βήσσω εἰς ἐκτικὸν ἐνέπεσεν πυρετὸν καὶ θανάσιμον » (στ. 3-4).

Τὸ ἐπίθετον *ἐκτικὸς* ἐνταῦθα νομίζω ὅτι δὲν κεῖται μὲ τὴν σημασίαν: συνεχῆς, ἀδιάκοπος πυρετός, ὡς πιστεύει ὁ ἐκδότης μεταφράζων: *il tomba dans une fièvre continue et mortelle*, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοιαν: φυματικός, φθισικός, δηλαδή φθισικὸς πυρετός. Πρὸς τὴν σημασίαν ταύτην συντρέχει καὶ τὸ ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἔβηχεν ἐπὶ ἔτη, γνώρισμα χαρακτηριστικὸν τῆς φυματιώσεως.

Αἱ ὀλίγαι παρατηρήσεις αὗται δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν κατὰ τινα τρόπον μείωσιν τῆς μὲ πολὺν κόπον ἀλλὰ κυρίως μὲ βαθεῖαν γνῶσιν τῶν σχετικῶν ζητημάτων τοῦ κειμένου τούτου ἔξαιρετικῆς αὐτοῦ ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ πατρὸς V. Laurent.

Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι. Ἐκδοσις κριτικῆ. Τόμος τρίτος. Μέρος Α' Κονδακάρια τοῦ Σινᾶ. Μέρος Β' Ὕμνοι ΚΘ' - ΛΓ'. Μετὰ εἰσαγωγῶν, σχολίων, μεταφράσεως καὶ πινάκων. Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ν. Β. Τωμαδάκη. Ἀθήναι 1957. Σελ. I - VII + α' - υξ' + 1 - 400. Σχ. 8ον μέγα.

Τρίτος εἰς τὴν σειρὰν βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὁ ὡς ἄνω ὀγκώδης τόμος, ὑπὸ τῶν συνεργατῶν τοῦ Φροντιστηρίου Ρωμανοῦ, τοῦ ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Νικ. Τωμαδάκη, « πρωτεργάτην τῆς ἐκδόσεως », εἰς ὃν αὕτη καὶ προσφωνεῖται ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι αὐτοῦ (1907 - 1957). Προτάσσονται ἐκτὸς κειμένου ἐν φωτοτυπία ἐπιστολαὶ τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθηναγόρα, τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Μακαρίου καὶ τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν (ὡς Προέδρου τῆς Ἱεραῆς Συνόδου) κ. Θεοκλήτου. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἔξαιρεται ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία τῆς περὶ τὸν Ρωμανὸν φιλολογικῆς ἐργασίας, δι' ἧς παρέχεται σαφὴς εἰκὼν τῆς λειτουργικῆς ποιήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικῶς τῆς ποιήσεως τοῦ Ρωμανοῦ. Ἡ κριτικὴ ἐκδοσις τῶν ρωμανικῶν ὕμνων περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸν καθηγητὴν καὶ τοὺς συνεργάτας τοῦ Φροντιστηρίου, προσφέρει χαρὰν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ προσφέρει μέγα ἐπιστημονικὸν ὄφελος εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν καὶ τὴν θεολογικὴν Ἐπιστήμην. Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ συνεργάζονται οἱ ἑξῆς κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν φιλόλογοι καὶ καθηγηταί, τινὲς μὲν ἐν Ἑλλάδι, τινὲς δὲ ἐν τῷ Ἐξω-

τερικῶ, Ἀθανασοπούλου Λυδία, Δρόσος Ἰωάννης, Κομίνης Ἀθανάσιος, Κυριακάκη Ἑλλη, Λιβαδάρας Νικόλαος, Μανδηλαράς Βασίλειος, Μοραγλῆς Γεώργιος, Ναουμίδης Μᾶρκος, Νικολόπουλος Παναγιώτης, Παπαδημητρίου Σοφία καὶ Ρούσσας Διονύσιος.

Ὁλον τὸ Α΄ Μέρος ἀποτελεῖ ἐργασίαν τοῦ Νικολ. Λιβαδάρα, μετὰ συνεργασίας μόνον εἰς τοὺς πίνακας τοῦ Γεωργ. Μοραγλῆ (σ. τη΄) καὶ εἶναι περιγραφή Κονδακαρίων τοῦ Σινᾶ, ἧτοι τῶν κωδίκων 925, 926 καὶ 927. Ἡ περιγραφή τῶν τριῶν τούτων ἑλληνικῶν λειτουργικῶν σιναϊτικῶν κωδίκων «ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἐγκαινισθείσης διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν πατριακῶν κοντακαρίων προσπάθειας [βλπ. ἐν τόμ. Β΄ τῶν Ὑμνων 212 καὶ 213 πατρ. κώδικας] ὅπως λεπτομερῶς περιγραφοῦν οἱ περιέχοντες ὕμνους κώδικες πρὸς συγκριτικὴν μελέτην καὶ ἐπίλυσιν διαφόρων ὕμνογραφικῶν προβλημάτων» (σ. ε΄). Ἡ περιγραφή γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει μικροταινιῶν (ἔσωτερικὴ περιγραφή, ἧτοι τοῦ περιεχομένου τῶν κωδίκων), μειονεκτεῖ δὲ βεβαίως, καθ' ὁμολογίαν τοῦ σ. «εἰς ἔκτος περιεχομένου ζητήματα καὶ δὴ εἰς τὸν καθορισμὸν ὄρισμένων ἐξωτερικῶν στοιχείων τοῦ κώδικος» (σ. ζ΄). Τὸ γεγονὸς ὁμως τοῦτο δὲν μειώνει τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας, ἐφ' ὅσον σκοπὸς τῆς περιγραφῆς εἶναι μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡ συμβολὴ «εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς γνησιότητος τῶν ἀγιολογικῶν ὕμνων τοῦ Ρωμανοῦ, ὡς καὶ τοῦ προβλήματος τῶν διπλῶν κοντακίων τῶν ὕμνων» (αὐτ.) καὶ ἐφ' ὅσον ἄνευ τῆς ἔστω καὶ ἐκ μικροταινιῶν περιγραφῆς ταύτης, διὰ διαφόρους λόγους, κινδυνεύει νὰ μείνῃ διὰ παντὸς ἄγνωστον τὸ περιεχόμενον τῶν κωδίκων.

Ὁ 925 σιναϊτικὸς κώδιξ («Κονδακῆριν...») τοποθετεῖται χρονολογικῶς μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ Γ΄ καὶ τοῦ ΙΑ΄ ὀλοκλήρου αἰ., καθὼς ἐξ ἐσωτερικῶν μαρτυριῶν συνάγεται (σ. γ΄), περιέχει δὲ ὕμνους εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐορτὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισήμων ἀγίων. Ὁ 926, τοποθετούμενος χρονολογικῶς εἰς ΙΑ΄ τοῦλάχιστον αἰ., εἶναι κατεστραμμένος κατὰ τὸ πρῶτον μέρος, στερεῖται δὲ μεγάλης ἀξίας, «ἐφ' ὅσον οὐδὲν τὸ νέον εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς Ὑμνογραφίας προσφέρει, καταγράφεται δ' ἐξ ἄλλου [ἐν αὐτῶ] ἐξ ἐκάστου ὕμνου μόνον τὸ κονδάκιον [προοίμιον] καὶ εἰς κατὰ κανόνα οἶκος. Ἐν τούτοις ἀρκετὰ κονδάκια καὶ οἶκοι ἄγνωστοι προσφέρονται καὶ ὑποβοηθεῖται ἐν πολλοῖς ἢ κριτικῆ μερικῶς διερεύνησις ὕμνων» (σ. ρι΄). Ὁ 927, γραφεὶς τῷ 1285 (σημείωσις τοῦ ἀντιγραφῆως), διασώζεται σχεδὸν ἀκέραιος καὶ περιέχει τὸ «κονδάκιον» (προοίμιον) καὶ ἕνα κατὰ κανόνα οἶκον ἀκινήτων καὶ κινητῶν ἐορτῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους. Ἡ ἀξία τοῦ κώδικος ἐγκείται εἰς τὸ γεγονὸς, ὅτι ἐλάχιστοι μὲν ἀκέραιοι ὕμνοι περιέχονται εἰς αὐτόν, ἀναφαίνονται ὁμως νέοι ἔστω καὶ κεκολοβωμένοι, προστίθενται πλεῖστοι ἄγνωστοι οἶκοι εἰς γνωστοὺς ὕμνους καὶ καταγράφονται ἐν αὐτῷ νέα ἄγνωστοι ἐορταὶ (σ. ρβ΄). Τὴν περιγραφὴν

τῶν τριῶν τούτων σιναιτικῶν κωδίκων ἀκολουθοῦν εἰς συμπλήρωσιν τοῦ Α' Μέρους 1) Πίναξ ἀγίων τῶν περιλαμβανομένων εἰς τοὺς τρεῖς περιγραφέντας κώδικας, 2) Πίναξ κονδακίων, 3) Πίναξ οἰκων, τῶν ἐν τοῖς σιναιτικοῖς καὶ πατμιακοῖς κοντακαρίοις, 4) Πίναξ ἐφθυμίων τῶν εἰς τὰ πατμιακὰ καὶ τὰ περιγραφέντα σιναιτικά κονδακάρια ὕμνων καὶ 5) Πίναξ τῆς παραδόσεως τῶν ὕμνων τῶν περιγραφέντων σιναιτικῶν κονδακαρίων.

Τὸ Β' Μέρος περιλαμβάνει τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν ὀκτῶ ὕμνων τοῦ Ρωμανοῦ (ΚΘ' - ΛΓ'), τινῶν τὸ πρῶτον ἐκδιδομένων ἐπὶ τῇ βάσει ὅλης τῆς χει/φου παραδόσεως. Τοῦ κειμένου τῶν ὕμνων προτάσσεται πάντοτε Εἰσαγωγὴ, ἐν ἣ ἔξετάζονται ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου, εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν τῶν ὕμνων, εἰς τὴν δομὴν, ἀνάλυσιν καὶ ἀξιολόγησιν τῶν ὕμνων, εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν τῶν ὕμνων, εἰς μετρικά, αἰσθητικὰ καὶ γλωσσικὰ προβλήματα, εἰς τὸν ἰδεολογικὸν καὶ ἠθικὸν κόσμον τοῦ Ρωμανοῦ κτλ. Ὡσαύτως ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ ἢ ὑπὸ τὸ κείμενον τῶν ὕμνων παρατίθενται τὰ κείμενα τῶν πηγῶν, ἐκ τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἢ ἐκ τῶν ἀποκρύφων, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, συνοδεύεται δὲ τὸ κείμενον τῶν ὕμνων κάτωθεν δι' ἐλευθέρας μεταφράσεως, ὅπερ ἀποτελεῖ πρωτοτυπίαν τοῦ Γ' τόμου, ὀφειλομένην εἰς πρωτοβουλίαν τοῦ διευθύνοντος τὸ Φροντιστήριον καθηγητοῦ (σ. VI).

Κατὰ σειρὰν οἱ ἐκδιδόμενοι ὕμνοι εἶναι οἱ ἑξῆς: 1 (ΚΘ') « Ὑμνος εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ». Ἐκ τοῦ 213 πατμ. κώδικος, τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενος, ἐκδιδόντος Βασ. Γ. Μανδηλαρά. 2 (Λ') « Ρωμανοῦ αἶνος εἰς τὸ Πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασιν ». Ἐκ τοῦ 213 πατμ. κώδικος, « νῦν τὸ πρῶτον ὀλόκληρος ἐκδιδόμενος », ἐκδιδόντος Ἀναστ. Δ. Κομίνη. 3 (ΛΑ') « Ὑμνος εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν καὶ τὸν Θωμᾶν ». Ἐκ τοῦ 213 πατμ. κώδικος, ἐκδιδούσης Σοφ. Δ. Παπαδημητρίου. 4 (ΛΒ') « Ὑμνος εἰς τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον ». Ἐκ τοῦ 212 πατμ. κώδικος, ἐκδιδόντος Διον. Δ. Ρούσσα. 5 (ΛΓ') « Ὑμνος εἰς τὰ Βατὰ », « ἐκ τῶν καλλιτέρων τοῦ Ρωμανοῦ ». Ἐκ τοῦ 213 πατμ. κώδικος, ἐκδιδούσης Ἐλ. Κ. Κυριακάκη. 6 (ΛΔ') « Κοντάκιον τῶν ἀγίων τριῶν Παίδων », « ἐκ τῶν καλλιτέρων καὶ δημοφιλεστέρων τοῦ Ρωμανοῦ ». Ἐκ τοῦ 212 πατμ. κώδικος, ἐκδιδόντος Μάρκ. Α. Ναουμίδου, ἀκολουθήσαντος « ἰδίαν μέθοδον εἰς τὴν ἔνδειξιν τῆς χειρογραφικῆς παραδόσεως » (σ. 4, ὑποσ.). 7 (ΛΕ') « Ὑμνος εἰς Ὁσίους Μοναχοὺς Ἀσκητὰς καὶ Μοναζούσας ». Ἐκ τοῦ 213 πατμ. κώδικος, ἐκδιδόντος Παναγ. Γ. Νικολοπούλου. 8 (ΛΣ') « Ἐτερον κοντάκιον εἰς τὴν ἀγίαν Γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ». Ἐκ τοῦ 212 πατμ. κώδικος, ἐκδιδούσης Λυδ. Β. Ἀθανασοπούλου.

Καὶ τὸ Β' τοῦτο Μέρος κατακλείουν πίνακες, καταρτισθέντες ὑπὸ Ἰωάν. Δρόσου, ἧτοι Α' Κυρίων ὀνομάτων καὶ Β' Γλωσσικοί· Ἰ Λεξιλόγιον,

II Ἀδόκιμοι γραμματικοὶ τύποι, III Ἀσυνήθεις συντάξεις, IV Διάφορα συντακτικὰ φαινόμενα. Εἰς τοὺς πίνακας τούτους προστίθενται τρεῖς ἀκόμη πίνακες, ἧτοι προσθήκαι εἰς τὸ Α' καὶ Β' μέρος, παραρτήματα καὶ περιεχόμενα.

Τοῦτο ἐν ἀδροτάτῃ περιγραφῇ καὶ μεγίστῃ συντομίᾳ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὀγκώδους τρίτου τόμου τῶν Ὑμνων Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, κριτικῶς ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ Φροντιστηρίου τοῦ καθηγητοῦ Νικ. Τωμαδάκη. Προκειμένου περὶ « συλλογικῆς » ἐκδόσεως, ὡς ἢ μετὰ χεῖρας, ἀνακύπτει ἀμέσως τὸ θέμα τῆς ἐνότητος αὐτῆς, ἣτις ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπαραίτητον ἐπιστημονικὴν ἐλευθερίαν, ἣτις παρέχεται εἰς τοὺς συνεργάτας κατὰ τὴν ὑπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἀντιμετώπισιν τοῦ τρόπου τῆς διαπραγματεύσεως τοῦ θεματός του. Παρὰ τοῦτο, ἡ ἐνότις αὕτη δὲν εἶναι χαλαρά, ἀντιμετωπισθέντων ἐνιαίως ὑπὸ τοῦ Φροντιστηρίου θεμάτων, ὡς τὸ περὶ στέμματος τῶν κωδίκων καὶ τὸ περὶ μέτρου τῶν ὕμνων. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ ἀρχή, ὅτι στέμμα « μόνον κατὰ μεμονωμένους ὕμνους (καὶ οὐχὶ κατὰ κώδικας) εἶναι δυνατὸν νὰ συνταχθῇ », ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ὅτι « ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπολύτου ὁμοτονίας καὶ ἰσοσυλλαβίας ἀντίκειται πρὸς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν » (σ. VI, VII). Ἡ αὐθαίρετος παραδοχὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοτονίας καὶ ἰσοσυλλαβίας εἰς παλαιότερον γενομένης ἐκδόσεις ὕμνων ἤγαγεν εἰς διορθώσεις καὶ δῆθεν ἀποκαταστάσεις (ἀλλοιώσεις) τῶν κειμένων, εἰκοτολογία χρωμένων τῶν ἐκδοτῶν ἢ εἰσαγόντων γραφὰς κώδικος ἔστω καὶ ἀδοκίμους (βλπ. σσ. 184, 185, 240 κτλ.). Τὸ περὶ τοῦ μέτρου τῶν ὕμνων πρόβλημα παραμένει βεβαίως ἀνοικτόν, πρέπει ὁμως νὰ ὑπογραμμισθῇ, ὅτι ἡ « ἀθηναϊκὴ ἐκδοσις » τῶν ὕμνων τοῦ Ρωμανοῦ « ἔθεσε τὸ πρόβλημα τοῦ μέτρου ἐπὶ ἐντελῶς νέας βάσεως, καταργοῦσα τὰς παλαιὰς ἀντιλήψεις περὶ ἰσοσυλλαβίας καὶ ὁμοτονίας καὶ προώθησε τὰ μέγιστα τὴν λύσιν του » (σ. 359). Κυρίως δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι « προκειμένου περὶ βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως σπουδαιότατης σημασίας ἦτο τὸ στοιχεῖον τῆς μουσικῆς » (αὐτ.). Ἔχονται ἀπολύτου ὀρθότητος καὶ ἀληθείας αἱ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ἀνεπιφυλάκτως προσυπογράφωμεν, ὅτι εἰς τοὺς κώδικας αἱ « μεταξὺ φράσεων καὶ οἴκων τελεῖαι καθορίζουν μουσικὰς τομὰς καὶ τίθενται πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ψαλτῶν... ὁ στίχος εἶναι μουσικὴ φράσις. Αἱ μουσικαὶ τομαὶ καθορίζουν τοὺς στίχους ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ, τὸ δὲ μέτρον εἶναι μουσικοτονικόν, καθοριζόμενον ὑπὸ τοῦ μέλους » (σ. ιβ', ὑποσ. 1)¹.

¹ Ἀποτελεῖ αὐθαίρετον καὶ ἀπαράδεκτον γνώμην τινῶν ἐκ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐμπειρικῶς μᾶλλον ἢ ἐπιστημονικῶς ἀσχολουμένων, ὅτι πολλὰ δῆθεν ἀρρῦθμως καὶ ἀμέτρως ἐν τῇ ἱερᾷ ψαλμωδίᾳ ἔχοντα καὶ μὴ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου συντακτικῶς προσαρμοζόμενα, δέον νὰ διορθωθοῦν, διὰ νὰ μὴ καταστρέφονται δῆθεν τὰ νοήματα τῶν ψαλλομένων. Ἀνεκάλυψαν οἱ ἄνθρωποι τὴν σύνταξιν τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς, τὴν ὁποίαν ἠγνόουν οἱ

Δυστυχῶς ἀγνοοῦμεν σήμερον τὸ μέλος τῶν ὕμνων, αἱ δὲ μουσικαὶ καὶ ψαλτικαὶ ἐπ' αὐτῶν ἐνδείξεις, καὶ ὅταν ὑπάρχουν εἰς τοὺς κώδικας, μικράν τινα ἀξίαν ἔχουν, ἐφ' ὅσον εἶναι μᾶλλον βέβαιον ὅτι ἐτέθησαν μεταγενεστέρως.

Περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης εἰς τὴν σειρὰν τῶν τόμων τῆς « Ἀθηναϊκῆς ἐκδόσεως » τῶν ὕμνων Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὑπὸ τῶν συνεργατῶν τοῦ Φροντιστηρίου τοῦ καθηγητοῦ Νικολ. Τωμαδάκη, ἐκτὸς τῶν ὄσων ὀρθῶς καὶ δικαίως λέγονται εἰς τὰ ἀρχιεπισκοπικὰ Γράμματα, περὶ ὧν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος, ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου ἐν τέλει τῶν προλεγομένων λίαν χαρακτηριστικῶς καὶ σεμνῶς γράφει, ὅτι « ἡ ἐκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀξίας τῆς Ὁρθόδοξου Ὑμνογραφίας ἀνελήφθη παρὰ τοῦ διδασκάλου μας καὶ παρ' ἡμῶν ὡς ἔργον *ἐλληνικὸν καὶ ὀρθόδοξον* » (VII). Ὅντως τιμᾷ τὰ ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ὠραίῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ νέα Ἑλλάς δὲν συνδέεται μὲ τὴν ἀρχαίαν, παρὰ διὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τὰ νεοελληνικὰ Γράμματα δὲν εὐρίσκονται εἰς σχέσιν μὲ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διανόησιν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, παρὰ διὰ τῶν Γραμμάτων τοῦ Βυζαντίου, τὰ ὅποια κυρίως εἶναι « ἱερὰ Γράμματα », εἴτε ὡς περὶ πατε-

Ἔλληνες ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι! Ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἡ ἀδεῶς (πρόσθεσις καὶ ἀδαῶς) ἐπιχειρουμένη, καθ' ὅλους ἀντιεπισημονικὴν ἀρχήν, διόρθωσις καὶ μετάθεσις τῶν τόνων καὶ τῶν τομῶν τῶν μουσικῶν φράσεων, οὐ μόνον τὰς ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας (ὡς αὐταὶ τοῦλάχιστον παρεδόθησαν) καταστρέφει, ἀλλὰ καὶ τὰ μέτρα καὶ τοὺς στίχους τῶν ἱερῶν ποιητικῶν κειμένων ἀλλοιώνει, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα εἰς τέλος νὰ διαχωρίσωμεν μεταξὺ πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ (ρυθμικῶς καὶ τονικῶς) λόγου. Καλῶς λοιπὸν οὐ μόνον εἰς τοὺς κώδικας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐντύπους ἐκδόσεις τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τίθενται αἱ τελεῖαι καὶ τὰ ἄλλα σημεῖα στίξεως, μὴ πληροῦντα πάντοτε τὸν ἐν τῇ Γραμματικῇ ὀριζόμενον σκοπὸν αὐτῶν, ἀλλὰ δεικνύοντα μουσικὰς φράσεις καὶ ὑπ' αὐτὰς καὶ σὺν αὐταῖς ποιητικοὺς στίχους. Θὰ ἦτο δυνατόν, ἐάν εἶναι πάντως ἀνάγκη τὰ σημεῖα στίξεως νὰ ἐπανεύρουν τὸν γραμματικὸν προορισμὸν τῶν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργικὰ (ψαλτικά) κείμενα, νὰ καθιερωθῶν εἰδικὰ σημεῖα εἰς ἐνδειξὴν τῶν μουσικῶν φράσεων καὶ τῶν στίχων τῶν ὕμνων (ἡ λέξις ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτῆς σημασίαν), ὡς καὶ παρατηρεῖται ἤδη εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν καὶ διὰ καὶ τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Κρυπτοφέρρης (Grottaferrata) γινόμενας ἐκδόσεις λειτουργικῶν βιβλίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνθα αἱ μουσικαὶ φράσεις καὶ οἱ στίχοι ἢ τὰ ἡμιστίχια δηλοῦνται δι' ἐρυθροῦ ἀστερίσκου. Τὰ σημεῖα στίξεως θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπανεύρουν τὴν γραμματικὴν τῶν θέσιν εἰς τὰ ὕμνογραφικὰ κείμενα τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἀφειστήσεως τῆς χειρογράφου καὶ ἐκδοτικῆς παραδόσεως τῶν λειτουργικῶν βιβλίων, εἰς τὰ ὅποια οἱ ὕμνοι ἐκτυποῦνται « καταλογάδην » καὶ οὐχὶ « στιχηδόν ». Τοιαύτην ἀθέτησιν καὶ νεωτερισμὸν ἐτόλμησεν ὁ γράφων, ἐπὶ τῶν μουσικῶν φράσεων ἀκριβῶς στηριχθεὶς κατὰ τὴν στιχομέτησιν τῶν ὕμνων, ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη συμπληρώσει καὶ « στιχηδόν » ἐκδόσει τῆς Ἀκολουθίας τῆς Ὁσιομάτρουτος Φιλοθέης. Ἐν τούτοις εἶναι ζήτημα ἐὰν καὶ οἱ ἱεροὶ ὕμνογράφοι ἔγραψαν κατὰ στίχους, ἐφ' ὅσον οἱ ποιήσεις αὐτῶν εἶναι μακρὰν τῶν κλασσικῶν μέτρων (αὐτ.).

ρικά συγγράμματα εἴτε ὡς ποιήσεις ἀπλῶς θρησκευτική, κυρίως δὲ ἐκκλησιαστική καὶ λειτουργική. Ὅθεν ἡ μελέτη καὶ ἔρευνα τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ ἐν προκειμένῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, δι' ἀποκαταστάσεως καὶ κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ Πινδάρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ὡς προσφυῶς ὀνομάσθη ὁ Ρωμανός, ἀποτελεῖ οὐ μόνον σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ ἱερὰν προσφορὰν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ εἰλικρινὴς εὐχὴ ὅλων ὅσοι αἰσθάνονται ζωντανὰς μέσα των τὰς δύο ταύτας ἐννοίας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τὸν πολιτισμόν μας ἐποχὴν, εἶναι ἵνα τὸ φιλολογικὸν Φροντιστήριον Ρωμανοῦ, ὑπὸ τὴν φιλότιμον καὶ ἐνθουσιώδη πνοὴν τῶν συνεργατῶν του καὶ τὴν πολύτιμον καὶ σοφὴν καθοδήγησιν τοῦ καθηγητοῦ Νικ. Τωμαδάκη, συνεχίσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον εἰς ὀλοκλήρωσιν μιᾶς ἱστορικῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς ἐκδόσεως.

† Ο ΣΕΡΒΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΖΑΝΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ